

สินค้าและบริการด้านวัฒนธรรม (C-pot) สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ

ศูนย์บ้านสอ อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดศรีสะเกษ

ผู้ประกอบการ / สถานประกอบการ นางสาวเอ็นดู ศรีแก้ว กลุ่มศูนย์บ้านสอ
ตำบลที่อยู่ บ้านสอ หมู่ ๑๒ ตำบลห้วยเหนือ อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดศรีสะเกษ ๓๓๑๔๐ โทร.

องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาทางด้านวัฒนธรรม/ความสำคัญ

ชาวบ้านสอในอดีตใช้ภูมิปัญญาเพื่อช่วยเหลือตัวเอง ผลิตภัณฑ์การดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นอาหารหรือเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น ครูดักน้ำไว้ใช้สอยในครัวเรือน เพราะพื้นที่บริเวณเขตอำเภอบัวใหญ่และบ้านสอ มีสภาพเป็นป่าเบญจพรรณ มีต้นสะแบง ให้ผลผลิตน้ำมันยาง (ขี้ยาง) และต้นจิกให้ผลผลิตชัน (ขี้ชัน) นำมาผสมกัน ใช้สำหรับทาครูดักน้ำไว้ใช้สอยในครัวเรือน แต่ในปัจจุบันป่าถูกจับจองเป็นพื้นที่นา คงเหลือต้นไม้ที่ให้ผลผลิตน้ำมันยาง และชันจำนวนน้อยมาก ต้องหาซื้อจากที่อื่นและมีราคาแพง ประกอบกับปัจจุบันไม่นิยมใช้ครูดักน้ำ เนื่องจากมีครุสังกะสีที่คงทนกว่าและมีราคาถูกกว่ามาแทนที่ ชาวบ้านจึงเลิกสานครุขนาดใหญ่ขาย ต่อมาเกิดการตัดแปลงหาทางออกเพื่อจะสานครุขายให้ได้ราคาดี ประมาณปี พ.ศ.๒๕๔๔ นายบุญทิศ ดวงจันทร์ ประชาชนชาวบ้านสอ เป็นผู้คิดแปลงการสานขนาดใหญ่ให้เล็กลงเรียกว่า “ครุน้อย” ครุน้อยที่นายบุญทิศ ดวงจันทร์ สานเป็นที่สนใจของท้องตลาด จึงมีชาวบ้านทำตามสืบมาจนถึงปัจจุบัน

การสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมที่กำลังจะสูญหายให้คงอยู่กับเยาวชนรุ่นหลัง พบว่า หลังจากที่นายบุญทิศ ดวงจันทร์ เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงการสานครุให้เล็กลง อยู่มาวันหนึ่ง เจ้าหน้าที่กองศิลปวัฒนธรรม จิตวิทยา (โชติภักดิ์) ได้มาเยี่ยมหมู่บ้านนี้ ได้พบเห็นครุน้อยที่บ้านของคุณเอ็นดู ศรีแก้ว (ปัจจุบันเป็นหัวหน้ากลุ่มหัตถกรรมจักสานครุน้อย) เป็นที่น่าสนใจจึงมอบหมายให้ทำส่งไปยังวังสวนจิตรดา ตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบันกิจกรรมการจักสานครุน้อยก็เกิดขึ้น มีการจัดตั้งกลุ่มหัตถกรรมจักสานครุน้อยเพื่อเป็นสื่อกลางรับซื้อ และจำหน่ายครุน้อยภายในชุมชน ภายในจังหวัดต่างจังหวัด และต่างประเทศ ทำให้ชาวบ้านสอ มีรายได้ดีขึ้นและการสานครุน้อยทำเป็นอาชีพเสริม รองจากอาชีพการทำนา ทำไร่ ปัจจุบันโรงเรียนบ้านสอ (ประชาสามัคคี) ได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง การจักสานครุน้อย สอนเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕-๖ เพื่อให้เยาวชนเห็นคุณค่าทางภูมิปัญญาของปู่ย่าตายายที่เป็นมรดกตกทอดมาถึงปัจจุบัน และอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านไว้สืบไป นอกจากนั้น

/ยังเปิดทำการ...

ยังเปิดทำการฝึกอบรมอาชีพ การจักสานครุ๋นน้อยที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภออุซันต์ วิทยาลัยเทคนิค ศรีสะเกษ และชุมชนบ้านตะแบก คุณเอ็นดู ศรีแก้ว ผู้นำกลุ่มหัตถกรรมจักสานครุ๋นน้อย รับเป็นวิทยากรพิเศษ ฝึกอบรมอาชีพการสานครุ๋นน้อยให้แก่เยาวชนผู้สนใจอีกด้วย

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในวิถีชีวิตวัฒนธรรมดั้งเดิม ให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน พบว่า กลุ่มหัตถกรรมจักสานครุ๋นน้อยได้พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ครุ๋นน้อย จากที่เคยสานครุ๋นขนาดใหญ่ดัดแปลงสานให้เล็กลงตามความต้องการของตลาด หลายขนาดจนถึงขนาดจิ๋วและคงเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้ แล้วนำครุ๋นน้อยไปประดิษฐ์เป็นพวงกุญแจ พวงอุ้งน้ เข็มกลัด ต่างหู ดอกกุหลาบ ดอกทานตะวัน และครุ๋นน้อยขนาดต่าง ๆ เป็นของที่ระลึกตามความต้องการของท้องตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น และยังมี การพัฒนาการผลิตตามตัวอย่างแบบที่ลูกค้าต่างประเทศสั่งซื้อด้วย เช่น กรณียของลูกค้าในประเทศญี่ปุ่นส่งตัวอย่างผลิตภัณฑ์มาให้ชาวบ้านแกะลายสานทำตามแบบผลิตภัณฑ์ที่ต้องการแล้วส่งออกเป็นรายเดือน

“ครุ๋นน้อย” ถือว่า เป็นเครื่องจักสานที่มีขนาดเล็กที่สุดในโลก เพราะมีขนาดเล็กมากเท่าเม็ดกระดุมเลื้อย เม็ดเล็ก เพราะผู้สานจะต้องเหลาไม้ ไม้เท้ากับเส้นผม หรือเท้ากับเส้นด้าย แล้วใช้ปลายนิ้วค่อยๆ สอดให้เป็นรูปร่างจากนั้นเติมแต่งให้เป็นขาและส่วนที่เป็น “หู” แล้วนำไปชุบกับน้ำมันยาง และชั้นก็จะได้ครุ๋นน้อยตามขนาดที่ต้องการปัจจุบันได้มีการพัฒนารูปแบบเป็นของตกแต่งบ้าน ของใช้ ของที่ระลึก เช่น พวงกุญแจ ดอกไม้ พวงผลไม้ เข็มกลัดติดเสื้อ ฯลฯ การทำครุ๋นน้อยยังเป็นอาชีพเสริมที่ทำรายได้สู่ครอบครัวให้ชาวบ้านสะอาดได้เป็นอย่างดี

วัตถุดิบและส่วนประกอบ

ไม้ไผ่สีสุก

อุปกรณ์ทำครุ๋นน้อย

- ไม้ไผ่นวล ไม้ไผ่สีสุก ไม้ไผ่ลามีละลอก ชนิดใดชนิดหนึ่ง
- มีดโต้ ใช้ผ่าไม้ไผ่ให้เป็นชิ้น มีดดอกใช้สำหรับเหลาไม้ไผ่ให้เป็นเส้นตอกตามต้องการ
- กรรไกร สำหรับตัดขอบปากครุ๋นน้อยเมื่อสานเสร็จเรียบร้อยแล้ว
- เข็มสำหรับเย็บเส้นตอกที่สานให้เข้าลายตามที่ต้องการ
- น้ำมันยาง สำหรับทาครุ๋นก่อนจะนำไปลงชั้น เพื่อให้ชั้นเกาะติด

/- ชื่น ช่วยให้ครู...

- ชัน ช่วยให้ครุไม่เกิดรอยร้าว สามารถเก็บน้ำได้ มีวิธีการทำโดยนำครุที่ทาน้ำมันยางแล้วมาเคล้ากับชันที่บดเป็นผงละเอียด

น้ำมันยาง

ผงชัน

ขั้นตอนการผลิต

ขั้นที่ ๑ นำไม้ไผ่มาจักเป็นเส้นตอกตามขนาดที่ต้องการ

ขั้นที่ ๒ นำตอกที่ได้มาเหลาให้เกิดความบางตามต้องการ

ขั้นที่ ๓ นำตอกที่บางตามต้องการแล้วนำมาจักเป็นเส้น

- เส้นแบน ใช้เนื้อไม้ไผ่ เพราะมีความอ่อนสามารถสานได้ง่าย ไว้สำหรับสานครุ
- เส้นแบบกลมใช้ตรงเปลือกไม้ไผ่ที่มีสีเขียวหรือที่เรียกว่าผิวไม้ไผ่ ไว้สำหรับม้วนตัวครุ (มีความแข็ง ทำให้ครุมีรูปทรงที่สวยงาม)

ขั้นที่ ๔ นำตอกแบนมาตัดแบ่งตามขนาดของครุ เพื่อนำมาเริ่มต้นสานครุ

ขั้นที่ ๕ เมื่อนำตอกเส้นกลมมาสานเริ่มตัวครุสานจนรอบแล้ว ประมาณ ๒ รอบ ให้นำตอกแข็งมาขัดกันครุทำขวางกันทั้ง ๒ ด้าน

/ขั้นที่ ๖...

ขั้นที่ ๖ เมื่อสานตัวครุได้ ประมาณ ๓ รอบ ให้เริ่มหักมุมกันครุด้วยลายขึ้น ๑ ลง ๓ ไปเรื่อย ๆ

จนรอบตัวครุ

ขั้นที่ ๗ เมื่อสานตัวครุได้ขนาดตามต้องการแล้วตัดขอบปากให้ตอกมีความเสมอกัน

ขั้นที่ ๘ เมื่อตัดตอกมีความเสมอกันแล้วเริ่มสานขอบปากครุด้วยตอกกลม ๔ เส้น เริ่มตนด้วยการ ขึ้น ๓ ลง ๕ ทำอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ ทำพร้อม ๆ กัน ทั้ง ๔ เส้น จนได้ขนาด แล้วจึงตัดขอบปากออก

ขั้นที่ ๙ เมื่อสานขอบปากเสร็จเรียบร้อยแล้ว ตัดตอกที่เหลือออกให้เรียบร้อย

ขั้นที่ ๑๐ เมื่อตัดปากเรียบร้อยแล้วนำตอกกลมมาใส่เป็นขาครุทั้ง ๔ ข้าง

ขั้นที่ ๑๑ เมื่อใส่ขาเรียบร้อยแล้วเสียบ “วง” ที่จับก็ได้ตัวครุเรียบร้อยแล้ว

ขั้นที่ ๑๒ นำครุที่สานเรียบร้อยแล้ว นำมาชุบน้ำมันยาง โดยชุบให้ทั่วครุ

ขั้นที่ ๑๓ นำครุที่ชุบน้ำมันยางแล้วมาคลุกชั้นเพื่อกันร้าวแล้วนำไปผึ่งแดด ให้แห้งแล้วนำไปล้างด้วยน้ำมันก๊าดแล้วขัดเงาด้วยการทาแล็กเกอร์

ชุบน้ำมันยาง

วิธีสานครุน้อย

ขึ้นกันครุ

ขั้นที่ ๑ เริ่มจากการสาน กันครุก่อนโดยนำเอาตอกแบบที่ตัดไว้ตามขนาดที่ต้องการมาขึ้น กันครุโดยใช้ตอกแบน ๓ เส้น เป็นตัวยืนในการสาน กับเส้นที่หนึ่งเริ่มสานขึ้น ๑ ลง ๑ ทำสลับกันกับตัวยืน ๓ เส้น เช่นเดียวกับเส้นที่หนึ่ง ทำอย่างเส้นที่สองสลับกันไปจนครบ ๑๑ เส้น

/ขั้นที่ ๒ นำตอก...

ชั้นที่ ๒ นำดอกแบนมาสานต่อจากชั้นที่ ๑ โดยใช้ดอก ๑๑ เส้นเช่นเดียวกัน โดยเส้นที่หนึ่งจะขึ้น
ต้นด้วย ขึ้น ๒ ลง ๓ ชั้น ๓ เส้นที่สองจะลง ๑ ขึ้น ๒ ลง ๓

ก้นครุ๋นอย

ชั้นที่ ๓ นำดอกกลมมาสานเป็นตัวครุ เริ่มต้นด้วย ขึ้น ๑ ลง ๓ ชั้น ๓ ลง ๓ ขึ้น ๑ ลง ๓ ทำเช่นนี้
จนรอบแล้วดึงเส้นยืน ๓ เส้นออก การแปรรูปผลิตภัณฑ์ “ครุ๋นอย” เป็นเครื่องประดับ, เข็ม
กลัดติดเสื้อ, ต่างหู, แจกันดอกไม้, ขອງที่ระลึก, กรอบรูปทองงุ่น

เทคนิค/เคล็ดลับในการผลิต

๗. สร้างรายได้ให้กับตนเอง/ชุมชนอย่างไรบ้าง

“ครุ๋นอย” เป็นงานจักสานที่ต้องใช้ความสามารถเฉพาะตัวและความอดทนของผู้สาน สร้างรายได้
ให้กับสมาชิก เฉลี่ยแล้ว คนละประมาณ ๒๕,๐๐๐ บาทต่อปี เงินทุนหมุนเวียนของกลุ่มประมาณ
๑๐๐,๐๐๐ บาท มีพ่อค้าสั่งทำและนำไปจำหน่ายตามร้านขายของที่ระลึกของจังหวัดและกรุงเทพมหานคร

๘. รูปภาพสินค้าและบริการทางวัฒนธรรม

พวงกุญแจ

เข็มกลัด

ครุ๋น้อย